

MERSİN MÜZELERİNDE BULUNAN BİR GRUP BAKIR ESER

Candan ÜLKÜ*

Bu çalışmanın amacı Mersin Müzelerinin (Mersin Arkeoloji Müzesi ve Atatürk Evi Müzesi) koleksiyonlarında bulunan bakır eserleri tanıtmaktır. Etnoğrafya müzelerinin amaçları ve bulundukları eserler ve Mersin’de bir Etnoğrafya Müzesi açılması gerekliliği üzerinde düşünceler de gündeme getirilmeye çalışılacaktır.

Bakır kap yapımı ve süslemesinin sanat tarihi, halkbilim ve hatta endüstri tasarımı alanlarının ortasında yer aldığı ileri sürülebilir.

Mersin ve yöresi ne önemli bir bakır kaynağına (yatağına), ne de bakırcılık atölyelerine sahiptir¹. Mersin Müzesi’nde bulunan koleksiyon, Müzenin açılışından sonra (1980) satın alma, diğer müzelerden devir, hibe vb. yollarla sağlanan örneklerle oluşturulmuştur. Bakır eserler Müze’nin Etnoğrafya Salonu’ndaki vitrinlerde ve Atatürk Evi ve Müzesi’nin mutfak ve kiler diye adlandırılan bölümünde yer almaktadır.

Mersin Müzesi koleksiyonlarında bulunan doksana yakın bakır eserden, 10 adeti bu makalede ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

1. Mersin’de Müzeler

1.1. Mersin Müzesi

Önder bu yapı hakkında şu bilgileri vermektedir²: “İçel il merkezindeki Mersin’deki eski Halkevi binası İçel Kültür Merkezi olarak yeniden onarılmış, ikinci katı Mersin Müzesi halinde düzenlenmiştir”. Yapımına 1944 yılında başlanan ve 1946 yılında açılan Halkevi Binası 1951 yılında kapatılınca, binaya Kız Enstitüsü ve Halk Eğitim Müdürlükleri taşınmıştır. 1977 yılında Kültür Bakanlığına devredilmiştir³. Binanın restorasyonu tamamlandıktan sonra 1991 yılında Kültür Merkezi olarak hizmete açılmıştır. Binada Müzenin yanı sıra Mersin Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü

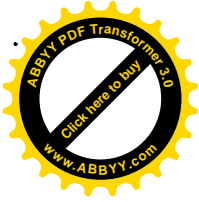
---

* Yard.Doç.Dr., Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü.

¹ Belli, O. – Kayaoğlu, İ.G. 1993., *Anadoluda Türk Bakırcılık Sanatının Gelişimi*, Bakır Yatakları, Üretimi ve Atelyeleri, İstanbul: Sandoz.

² Önder, M. 1999., *Türkiye Müzeleri*, Ankara: T.İş Bankası, 320.

³ Develi, H.Ş. 1998., *Akdenizde İnci Kent Mersin*, Mersin Büyükşehir Belediyesi, 44.

Candan Ülkü

de hizmet vermektedir. Müzede arkeolojik ve etnografik eserler üç ayrı salonda sergilenmektedir.

1.2. Atatürk Evi ve Müzesi

Yenişehirlioğlu vd bu yapı hakkında şu bilgileri vermektedir⁴:

“Çankaya Mahallesi, Atatürk Caddesinde bulunan Atatürk Evi, Atatürk’ün Mersin’e 1925 yılında geldiğinde kaldığı ve Christmann Köşkü olarak bilinen yapıdır. 1897 yılında inşa edilen yapının ilk sahibi olarak Şinasi Develi, Mersin tarihinde sıkça adı geçen Mavromati ailesinin damadı olan ve bir süre Alman Konsolosluğu yapan Christmann’ı göstermektedir. Mehmet Önder ise, Atatürk Evleri adlı kitabında evin sahibini, Mersin ileri gelenlerinden Tahinci Ailesi olarak belirtmektedir”.

Atatürk’ün 20 Ocak 1925’te eşi Lâtife Hanım’la birlikte bir süre kaldıkları konak⁵ bir süre Toros Koleji olarak kullanılmıştır (1972-76). 1981 yılında kamulaştırılmış, 1985 yılında onarım çalışmaları başlamış ve 1992 yılında da müze – ev olarak hizmete açılmıştır.

2. Bakır Kap Yapım ve Süsleme Teknikleri

2.1. Bakır Kap Yapım Teknikleri

Kayaoğlu, kap yapım tekniklerini, “dövme” (çukurlama ve toplama usulü), “dökme” ve “sıvama” (tornada çekme) ve preste basma olarak belirtmektedir⁶.

Anadolu’da bakırcılıkta dövme tekniği “çukurlama” ve “toplama” denilen iki yarı yöntemle uygulanabilmektedir⁷. Aynı yazar bu yöntemleri şöyle açıklamaktadır: “Her iki yöntemde de bakır levha çekiçle dövülerek şekillendirilir. Çukurlamada,

---

⁴ Yenişehirlioğlu, F. – Müderrisoğlu, F.- Alp, S. 1995., *Mersin Evleri*, (Giriş yazısı G. Renda) Ankara: Kültür Bakanlığı , 98.

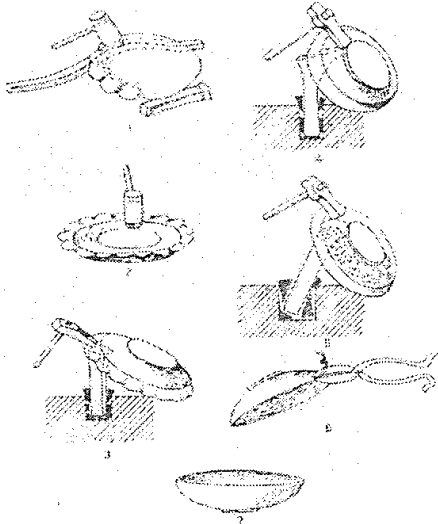
⁵ Önder, M. 1999., *Türkiye Müzeleri*, Ankara: T.İş Bankası, 321.

⁶ Kayaoğlu, İ.G. 1984., “Bakır Kap Yapım Teknikleri”, *Folklor ve Etnografya Araştırmaları 1984*, İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları, 215 – 239 (İngilizce 240).219].

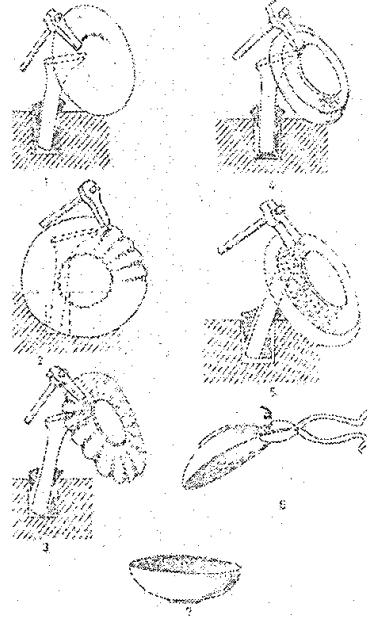
⁷ Kayaoğlu 1991., “Kahraman Maraş’ta Bakırcılık”, *Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi* – 10, Yıl.3, 32.

Mersin Müzelerinde Bulunan Bir Grup Bakır Eser

yapılacak kabın kenarlarından başlayarak dibe doğru inilir [Şek. 1]. Toplamada ise tam tersidir [Şek. 2]. Kabın önce kaidesi belirlenir, kaideden başlayarak üste kenara doğru şekillendirme yapılır⁸.

Şek.1-Çukurlama Usulüyle Bakır Kap Yapımı [Kayaoğlu 1984'den].

Şek.2- Toplama Usulüyle Bakır Yapımı [Kayaoğlu 1984'den].

Bakır tek başına iyi bir döküm malzemesi olmadığı için kalay, kurşun ya da çinko gibi madenler katılarak, dökülebilme özelliği olan bronz ve pirinç alaşımları elde edilir. Kap kacak ve ev eşyasının yanı sıra bakır kaplarda kullanılan kulp, kulp bağlantısı, emzik menteşe gibi parçalar da genellikle bu alaşımlardan dökümle elde edilir⁹.

Bakırcılıkta kullanılan aletler arasında pek çok örs, çekiç, tahta tokmak çeşidi bulunmaktadır. Bunların yanı sıra pergel gibi bazı aletlerin de kullanıldığı bilinmektedir.

⁸ Kayaoğlu 1991, agm., 32.

⁹ Kaya, F. 1981., *El ve Köy Sanatları Çerçevesinde Bakırın İşlenmesi (Bakırcılık) Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Ziraat Fakültesi, 11-12.

Candan Ülkü

Kaya'ya göre¹⁰ günlük hayatta kullanılan bakır eşyaları kullanım yerlerine göre iki grupta inceleyebiliriz:

A- Gıdaların pişirilmesinde, ısıtılmasında, yenmesinde saklanmasında ve taşınmasında kullanılan bakır eşya (mutfak eşyası):

a-Tencereler : 1- Düz tencereler, 2- Kara tencereler, 3- Çevirme tencereleri

b-Tavalar : 1- Yağ tavaları, 2- Yemek tavaları, 3- Şıra tavaları

c-Sahan, tabak ve taslar (ayaklı – ayaksız, kapaklı – kapaksız)

d-Bakraçlar : 1- Su bakracı (helki), 2- Yoğurt bakracı, 3- Aşırma

e-Kazanlar : 1- Bulgur kazanı, 2- Su kazanı, 3- Pekmez kazanı, 4- Karavana, vb.

f-Diğerleri (kepçe, süzgeç, sürahi, cezve, çaydanlık vb.)

B- Temizlik işleri ve ısıtmada kullanılan bakır eşya:

a-Kazanlar : 1- Çamaşır kazanı, 2- Banyo kazanı, 3- Su kazanı

b-Leğen

c-İbrik ve güğüm

d-Tas : 1- Hamam tası, 2- Su tası”.

2.2. Bakır Kap Süsleme Teknikleri

Bakır eserler üzerinde uygulanan başlıca süsleme teknikleri şunlardır: 1- Çalma ve kazıma (hâk), 2- Kabartma, 3- Delik işi (kesme - ajur).

1- Çalma ve kazıma (hâk) : Erginsoy bu tekniği şöyle açıklamaktadır¹¹:

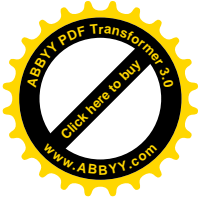
“Altın, gümüş, bakır, tunç ve pirinç eserlerin üzerine, derin çizgilerle (yivlerle) süslemeler yapılabilir. Bu çizgiler, iki ayrı usul uygulanarak açılabilir. Çalma denilen usulde, ucu küt çalma kalemleri ve çekiç, kazıma denilen usulde ise, ucu keskin kalemler ve çekiç veya keski (burin) denilen, tahta saplı, keskin ve sivri uçlu kazıma aleti kullanılır”.

---

¹⁰ Kaya 1981, *age.*, 25 -27.

¹¹ Erginsoy, Ü. 1978., *İslam Maden Sanatının Gelişimi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı, 32.

Candan Ülkü

MÜZEYE GELİŞ TARİHİ

ve GELİŞ ŞEKLİ:	1980, hibe
YAZITI:	Yok
KAP YAPIM TEKNİĞİ:	Toplama (tutamak ve sap döküm)
SÜSLEME TEKNİĞİ:	Kabartma

Kapaklı cezvenin ağız kısmına doğru daralan bir gövdesi ve gaga biçimli bir emziği vardır. Gövde üzerinde işsiz gaga ile ağız arasında birbirine paralel kabartma iki çizgi bulunmaktadır. Kapağı bombelidir ve küresel bir tutamağı vardır. Kapağın üzerindeki üçgen süslemeler kabartmadır. Cezvenin sapı kırmalıdır.

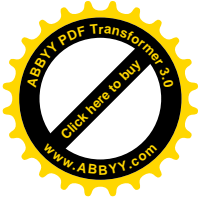
Türkoğlu'nun verdiği bilgiye göre, cezvenin dip kısmının geniş olması, ateşin ısısından en iyi şekilde faydalanma amacından kaynaklanmaktadır. Cezve, kahve ocağı veya mangal içerisindeki ateşe sürülmek suretiyle kullanılmaktaydı. Sapının kırma olması, taşınmasını kolaylaştırmak içindir¹⁴.

ÖRNEK : 2

RESİM : 2

ENVANTER NO:	81.13.6
ADI:	LENGER -9
BULUNDUĞU YER:	Mersin Müzesi
ÖLÇÜLERİ:	Çapı: 30,4 cm.
BUGÜNKÜ DURUMU:	Sağlam
MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	
ve GELİŞ ŞEKLİ:	1981, Satın alma
YAZITI:	Yok
KAP YAPIM TEKNİĞİ:	Çukurlama

¹⁴ Türkoğlu, S. 1997., "Türk Kahvesi Araç ve Gereçleri", *İlgi-89*, Yaz, 24.

Mersin Müzelerinde Bulunan Bir Grup Bakır Eser

SÜSLEME TEKNİĞİ: Kazıma

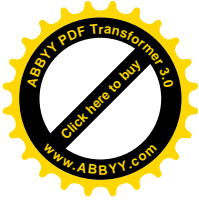
İki parçanın birleştirilmesiyle oluşturulan lengerin orta kısmı boş bırakılmıştır. Ağız kenarında, kazıma ile yapılmış çeşitli stilize bitkisel motifler dikkati çekmektedir. Bunlar sırası ile, içinden spiral bir çizgi çıkan lale (nar) motifi, stilize bir yaprağı andıran bir rozet ve çiçek motifidir.

ÖRNEK : 3 RESİM : 3

ENVANTER NO: 81.13.7
ADI: LENGER - 10
BULUNDUĞU YER: Mersin Müzesi Atatürk Evi/Mutfak
ÖLÇÜLERİ: Çapı: 30,4 cm.
BUGÜNKÜ DURUMU: Sağlam, kalaylı.
MÜZEYE GELİŞ TARİHİ
ve GELİŞ ŞEKLİ: 1981, satın alma
YAZITI: Yok
KAP YAPIM TEKNİĞİ: Çukurlama
SÜSLEME TEKNİĞİ: Kazıma

İki ayrı parçanın birleştirilmesi ile oluşturulmuş lengerin orta kısmı boş bırakılmıştır. Kenarında ise kazıma ile yapılmış ve dönüşümlü olarak yerleştirilmiş üç motiften oluşan bir düzenleme görülür. Birinci motif, nar ya da laleye benzemektedir. İçinde yukarıya doğru sarmal biçimde ilerleyen ve ağız kısmında üç yaprakla son bulan çizgisel bir süsleme dikkati çeker. Diğer motif ise, içi taranmış bir yapraktır. Üçüncü motif bir rozettir. Eşkenar biçimli rozetin içi doldurulmuş ve adeta çizgilerle bir gül goncası oluşturulmak istenmiştir.

Tabağın arka yüzeyinde, tabağın orta kısmına denk gelen yerde bir mühür (?) dikkati çeker. Bu mühür dalgalı bir biçimlenme gösterir.

Candan Ülkü

ÖRNEK : 4

RESİM : 4

ENVANTER NO:	81.17.1
ADI:	LENGER -12
BULUNDUĞU YER:	Mersin Müzesi
ÖLÇÜLERİ:	Çapı: 38 cm. Yükseklik: 7 cm.
BUGÜNKÜ DURUMU:	Sağlam
MÜZEYE GELİŞ TARİHİ ve GELİŞ ŞEKLİ:	1981, Satın alma
YAZITI:	Yok
KAP YAPIM TEKNİĞİ:	Toplama
SÜSLEME TEKNİĞİ:	Kabartma

İki parçadan oluşan ve tamamen sade bırakılan lengerin kenarları dilimli olarak biçimlendirilmiştir. Tabağın kenarında, iki sıra kabartma daire vardır. Ayrıca dilimlerin arasında dörder adet kabartma çizgi bulunur.

ÖRNEK : 5

RESİM : 5, 5a

ENVANTER NO:	92.9.45
ADI:	TEPSİ -1
BULUNDUĞU YER:	Mersin Müzesi Atatürk Evi/Mutfak
ÖLÇÜLERİ:	Çapı: 42 cm.
BUGÜNKÜ DURUMU:	Onarılmış, kalaylı.
MÜZEYE GELİŞ TARİHİ ve GELİŞ ŞEKLİ:	1992, Sivas Müzesi'nden devir.

Mersin Müzelerinde Bulunan Bir Grup Bakır Eser

YAZITI:	Kartuş içinde dört satır yazı ve tarih [H.1200 M.1785/86 ya da H. 1306 M.1890/91]
KAP YAPIM TEKNİĞİ:	Çukurlama
SÜSLEME TEKNİĞİ:	Kazıma

İnce kenarlı bir tepsidir. Oldukça sadedir. Tepside esas dikkat çeken, düzgün olmayan bir kartuş içinde yer alan yazı ve tarihtir. Kartuşun içi taranmış ve etrafı çift çizgiyle çerçevelenmiştir.

Yazıda:

- 1- kaddi vakafa [ve vakıfa] hezihi [bu]
el-eniye [sini] el nuhasiye [bakır]
- 2- es-seyyit şeyh Süleyman efendi ... hāme-i
- 3- şemsettin kaddese sırra hu el-aziz
- 4- sene 1200 ya da 1306
okunmaktadır*.

H.1200 M.1785/86 ya da H. 1306 M.1890/91'de Elazığ'da yapıldığı ve bir vakfa ait bakır sini olduğu anlaşılmaktadır.

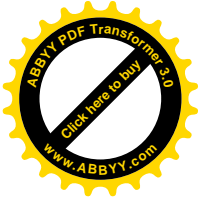
Tepsinin bir kenarına yedi çivili ilave yapılarak onarılmıştır.

ÖRNEK : 6

RESİM : 6

ENVANTER NO:	81.13.13
ADI:	TAS - 4
BULUNDUĞU YER:	Mersin Müzesi
ÖLÇÜLERİ:	Ağız çapı: 15,3 cm.

* Okunmasına yardımcı olan Y.Doç.Dr. Gülseren Tor ve Öğr.Gör. Hikmet Orhan'a teşekkür ederim.

Candan Ülkü

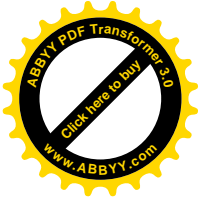
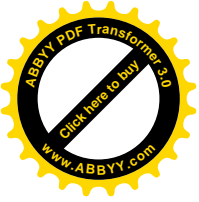
	Yükseklik : 10,7 cm.
BUGÜNKÜ DURUMU:	Sağlam
MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	
ve GELİŞ ŞEKLİ:	1981, Satın alma.
YAZITI:	Yok
KAP YAPIM TEKNİĞİ:	Çukurlama
SÜSLEME TEKNİĞİ:	Kazıma

Kaidesiz olan kap, ağıza doğru hafifçe genişler. Ağız kenarı boş bırakılan kabın üzerinde, kabartılarak yapılmış baklava motifleri dikkati çekmektedir. Ağız kenarı ile kabartma baklava deseninin bulunduğu alan, birbirinden üzeri eğik çizgilerle donatılmış ince bir kuşakla ayrılır.

ÖRNEK : 7

RESİM : 7

ENVANTER NO:	81.17.8
ADI:	TAS -5
BULUNDUĞU YER:	Mersin Müzesi
ÖLÇÜLERİ:	Ağız çapı: 24,5 cm. Kaide çapı: 14,5 cm. Yükseklik: 14,9 cm.
BUGÜNKÜ DURUMU:	Sağlam
MÜZEYE GELİŞ TARİHİ	
ve GELİŞ ŞEKLİ:	1981, Satın alma
YAZITI:	Yok

Mersin Müzelerinde Bulunan Bir Grup Bakır Eser

KAP YAPIM TEKNİĞİ: Çukurlama
SÜSLEME TEKNİĞİ: -

Konik bir kaidenin üzerinde yükselen kap, yarım küre formundadır. Üzerinde süsleme bulunmayan kabın yüzeyindeki çekiç izleri dikkat çekicidir. Ağız kısmı hafifçe dışarıya doğru dönüktür. Kalaylıdır.

ÖRNEK : 8

RESİM : 8, 9

ENVANTER NO: 90.22.6
ADI: TAS -6
BULUNDUĞU YER: Mersin Müzesi
ÖLÇÜLERİ: Ağız çapı: 9,5 cm.
Yükseklik: 18 cm.
BUGÜNKÜ DURUMU: Sağlam
MÜZEYE GELİŞ TARİHİ
ve GELİŞ ŞEKLİ: 1990, Satın alma
YAZITI: Bir kartuş içinde üç satır yazı ve tarih
KAP YAPIM TEKNİĞİ: Çukurlama
SÜSLEME TEKNİĞİ: Kazıma

Ayaklı ve yayvan bir taktır. Gövdenin üzeri boş yer bırakılmaksızın süslemeyle doldurulmuştur. Ağız kenarında zincir motifine rastlarız. Onun altındaki geniş kuşak ilgi çekicidir. Bu kuşak iki yazı kartuşu ile iki figürlü, iki bitkisel, iki de geometrik süslemeli kartuşu içermektedir. Kartuşlar birbirine kalınca bir çizgiyle bağlanır. Yazılar okunaksızdır. Figürlü süslemeler, kıvrım dallar arasında bulunan ve başlarını geriye dönmüş av hayvanları ve kuşlardan oluşmaktadır. Her iki kartuş birbirine çok benzese de farklılıklar da vardır. Bunlardan biri kuşların biçimlenmesi, diğeri ise dip düzeyin biçimlenmesi olarak örneklendirilebilir. Figürlü ve yazılı kartuşların arasında yer alan geometrik ve bitkisel süslemeli kartuşlar da dikkat çekicidir. Bu kuşağın altında

Candan Ülkü

birbirine eklenerek ilerleyen geometrik ve bitkisel öğelerden oluşan arabesk bir süsleme görülmektedir. Tasın ayağının üzerinde de zincir motifine yer verilmiştir.

ÖRNEK : 9

RESİM : 10, 11

ŞEKİL : 3

ENVANTER NO:

92.12.25

ADI:

KAPAKLI SAHAN -2

BULUNDUĞU YER:

Mersin Müzesi Atatürk Evi/Mutfak

ÖLÇÜLERİ:

Sahan ağız çapı: 20 cm.

Kapak çapı: 21

BUGÜNKÜ DURUMU:

Sağlam

MÜZEYE GELİŞ TARİHİ

ve GELİŞ ŞEKLİ:

1992, Ankara Etnografya Müzesi'nden Devir.

YAZITI:

Yok

KAP YAPIM TEKNİĞİ:

Çukurlama, kulp döküm

SÜSLEME TEKNİĞİ:

Kazıma

Yuvarlak formlu ve iki parçadan oluşan bir kaptır. Sahan kısmında dökümden pirinç iki kulbu birbirine bağlayan çift çizgi içerisinde yan yana dairelerden oluşan bir süsleme bandı görülür.

Kapak ise süsleme açısından son derece dikkat çekicidir. Pirinç kulp, kapağın tam ortasındadır. Kapağın ortasında yer alan yuvarlak madalyon içinde atlı bir figür görülmektedir. İzleyiciye dönük, cepheden çizilen figürün sol kolu ileriye doğru uzatılmıştır. Atın başı sağ öne doğrudur. At cepheden çizilmiş, boşluklar ise bitkisel süslemelerle doldurulmuştur. Ortadaki madalyonun etrafında yer alan kuşakta dönüşümlü olarak kıvrım dal ve balık motifleri yer almaktadır. Kapağın kenarında ise madalyonlar ile kuşlar dönüşümlü olarak yerleştirilmiştir.

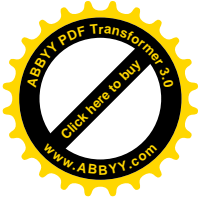
Candan Ülkü

Şek.3- Atlı Figür (Kapaklı Sahan'dan detay Env.No.92.12.25)

Şek.4- Kahve Tepsisi-1 [Çetin 1957'den].

4. Değerlendirme

Ele aldığımız 10 eseri kompozisyon şemaları bakımından iki başlık altında değerlendirebiliriz (Bk. Çizelge I). Bunlar aynı zamanda malzemenin işlenmesi ile ilgili teknikleri de göstermektedir: 1- Kabartma, 2- Çizgi ile yapılan süslemeler.

Kabartma ile süsleme uygulanan kaplarda, eş birimlerin tekrarından oluşan kompozisyon şemasına rastlanılır. Gövde üzerinde bir motif, tüm kap yüzeyi boyunca benzer şekilde tekrarlanıyorsa, eş birimlerin tekrarı söz konusudur. Buna örnek olarak 80.90.3 envanter numarasıyla kayıtlı olan cezve gösterilebilir [Resim 1].

İlgili şemaya bakıldığında, kataloğumuzda yer alan kapların süslemesinde daha çok çizgi ile yapılan süslemelere yer verildiği görülecektir. Bu durumun, tasarlanan süslemenin kap yüzeyine kolayca aktarılması, her türlü kaba uyarlanabilmesi ve uygulamanın kolaylığından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Kabartma tekniğinde görülen üçüncü boyut, burada motiflerin içlerinin çeşitli şekillerde doldurulması yoluyla deneme boyutunda kalmaktadır.

Çizgi ile yapılan süsleme uygulanan kaplarda başlıca dört kompozisyon şemasına rastlanılır: a- Merkezi kompozisyon, b-Paralel çizgiler, c- Eş birimlerin tekrarı, d- Farklı birimlerin tekrarı.

a-Merkezi Kompozisyon

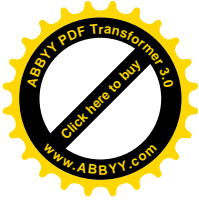
Bir kabın merkezine yerleştirilen bir motifi esas alarak onun etrafına yerleştirilen diğer motiflerden oluşan kompozisyon anlatılmak istenmektedir. Kataloğumuzda yer alan örnekler içinde bir sini (Envanter no: 92.12.20) buna bir örnek oluşturmaktadır [Resim 15].

b-Parelel Çizgiler

Parelel çizgileri çeşitli şekillerde görmemiz olasıdır: Ya bir kabın merkez kısmına çizilen eş merkezli dairelerde olduğu gibi, ya farklı süsleme kuşaklarını birbirinden ayırmak için ya da kapların ağız veya ayak kısımlarında yer alırlar.

c-Eş Birimlerin Tekrarı

Kabartma ile yapılan süslemelerde görülen uygulama ilkesi burada da geçerlidir. 90.22.6 envanter numaralı tasın [Resim 9-12] yüzeyini kaplayan bezeme kuşağında yer alan, içleri çeşitli figürlerle ya da yazı ile doldurulan bezeme alanları eş birimlerin tekrarına iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Candan Ülkü

d-Farklı Birimlerin Tekrarı

Bu başlık altında merkezde yer alan bir madalyon ve etrafında yer alan ve bir dizi oluşturan motifler kastedilmektedir. Madalyon ile etrafındaki motif kuşağı arasında birbirine paralel çizgiler de yer alabilmektedir.

Kapların süslemesinde kullanılan başlıca bezeme türleri Çizelge II'de bir döküm halinde verilmiştir. Katalogda ele aldığımız 10 eseri, süslemesinde kullanılan motifler bakımından sekiz başlık altında değerlendirebiliriz: a- Bitkisel, b- Rozet/madalyon, c- Figürlü, d- Geometrik, e- Çizgisel, f- Yazı, g- Kartuş, h- Diğer.

Bitkisel süslemeler çizelgeden de görüleceği gibi oldukça zengin bir görünüm sergilemektedir. Bitkisel süslemeler başlığı altında çiçekler (lale), meyveler (nar), yaprak, gonca ve ağaçlar dikkati çekmektedir. Bunların yanında bir vazonun içinde yer alan çiçeklerin düzenlemesi de bu başlık altına alınmıştır. Ayrıca, stilize bitkisel süslemeler de kapların süslemesinde kullanılmıştır, dolayısıyla yine aynı başlık altında incelenmiştir. Bitkisel motifler kendi içlerinde dönüşümlü olarak yerleştirilerek çeşitli düzenlemelere gidilebildiği gibi, rozet vb. öğelerle de dönüşümlü olarak kullanılabilmişlerdir.

Rozetlere bitkisel süslemelerle dönüşümlü olarak yer verilebildiği gibi sini vb. kapların süslemesinde, merkezi kompozisyonun düzenlemesinde en önemli rolü oynamaktadırlar.

Figürlü süslemeye iki örnekte rastlamaktayız. Bunlardan en ilginçini, kapaklı bir sahanın kapağının üzerinde gördüğümüz atlı figür oluşturmaktadır [Resim 12, 13; Şek. 3].

Geometrik süslemelere tek başına rastlayabildiğimiz gibi, bitkisel süslemelerle birlikte de kullanılmıştır. Ayrıca motiflerin içlerinin doldurulmasında da geometrik süslemelerden yararlanılmıştır. Çizgisel süslemelerde ise, yalnızca çizginin varlığından ve gücünden etkilenilerek yapılmış çeşitli örnekler ele alınmıştır.

Kataloğumuzda yer alan bakır eserler üzerinde yazıya da yer verilmiştir. Yazı, kapların üzerinde tek başına bulunabildiği gibi [Resim 5], diğer motiflerin arasında da görülebilmektedir [Resim 15]. Kataloğumuzda yer alan eserlerin üzerindeki yazılar okunmaya çalışılmış; ancak bazı örneklerin üzerindeki yazıtların hangi dile ait oldukları bilinemediği için çözümü yapılamamıştır. Eski yazı ile yazılan kimi örneklerde ise, zaman içindeki aşınmalar okunmalarını olanaksız hale getirmiştir. Yazılar kartuşların içine alınarak, vurgulanmıştır.

Kabartma ile bezenen kaplar ile kapların üzerindeki, piriç vb malzemenin yapılan kimi aksamlara (kulp, vb) rastlanması nedeniyle bu malzemenin de süsleme öğeleriyle birlikte ele alınmasının uygun olacağı görüşündeyiz.

Mersin Müzelerinde Bulunan Bir Grup Bakır Eser

Makalemizde yer alan bakır eserlerin hangi atölyelere ait olabileceği sorusu, yanıtı verilmesi gerekli en önemli sorudur. Belli - Kayaoğlu'nun kitabında yer alan iki örneğe ait fotoğraf¹⁶, Mersin'deki müzelerde yer alan bazı örneklerin üretim yerlerinin saptanabilmesine olanak sağlar niteliktedir. Makalemizde yer alan 10 numaralı örnek Amasya ya da Erzurum atölyelerinde üretilmiş olmalıdır. Kapların bezemelerinde kullanılan benzer süsleme öğeleri nedeniyle böyle bir çıkarımda bulunabiliyoruz. Karşılaştırma yapılabilmesi amacıyla bu iki kabın fotoğrafları aşağıda yer almaktadır (Resim 14, 15).

5. Sonuç

Koçu bakırla ilgili yazdığı bir ansiklopedi maddesinde şunları söylemektedir:

“Bakır takımları bir Türk evinde öylesine kıymet taşırdı ki, kazanların etrafına, tencere ve sahanların dışına, sinilerin üstüne gelen yüzüne, kıymetli hattatların elinden çıkmış bereket, sıhhat, saadet yolunda Kur’anı Kerimden âyetler yazılır, sahiplerinin isimleri hâkkolunur, bu yazılara yine döğme olarak türlü nakışlar ilâve edilir, bakırcıların çoğu da bu sanatkârane bakır eşyanın köşesine kendi adını yazmayı ihmâl etmezdi”¹⁷.

Koçu'nun belirttiği bakır işçiliği bugün yok ama, yeni gereksinimler doğrultusunda bakırcılık hâlâ varlığını sürdürmektedir¹⁸. Mutfaklarımızdan çıkmış olan bakır kap kaçak, bu kez salonlarımızda bir süs eşyası olarak yeni yerini almıştır. Ayrıca turistik amaçlara yönelik üretim de söz konusudur. Bunun yanında müzelerde yer alan eski örneklerin ya da özel koleksiyonlarda bulunan bazı örneklerin aynılarının gene turistik amaçlarla üretilerek piyasaya sürüldüğünü izlemekteyiz.

Mersin'deki müzelerde bulunan Türk el sanatlarına ait koleksiyonun önemli bir kısmını bakır eserler oluşturmaktadır. Bu eserler satın alma, hibe ve diğer müzelerden aktarım yoluyla müze koleksiyonuna kazandırılmıştır. 1980'de müzenin kurulmasıyla başlayan koleksiyon oluşturma çabaları 1992 yılına kadar sürmüştür.

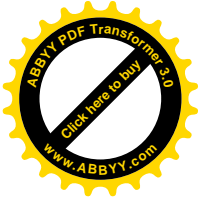
Sergileme açısından iki farklı birim seçilmiş ve eserler Mersin Müzesi Etnografya Seksiyonu ile Atatürk Evi ve Müzesi'nin Mutfak ve Kiler Bölümü'nde

---

¹⁶ Belli, O. – Kayaoğlu, 1993., *age.*, 207 resim 175, 249 resim 213.

¹⁷ Koçu, R.E. 1960., “Bakır, Bakırcılar”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul, 1888.

¹⁸ Kayaoğlu 1991, *agm.*, 30-31.

Candan Ülkü

izleyiciye sunulmuştur. Bu eserler Etnografya Seksiyonu'nda vitrinde sergilenirken, Atatürk Evi'nde açıkta teşhir edilmektedir.

Eserlerin tarihlenmesi ve üretim yerlerinin belirlenmesi en önemli soruları oluşturmaktadır. Bakır eserlerin üzerinde eğer yazıt ve tarih varsa ve okunabildiğinde bu sorulara bir ölçüde yanıt bulunabilmektedir. Ancak eserlerin elden ele dolaşmış ve bu yazıtların, yeni sahiplerinin kendi adlarını ve aldıkları tarihleri belirtmiş olabilecekleri gözden uzak tutulamayacak bir gerçektir.

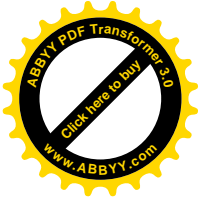
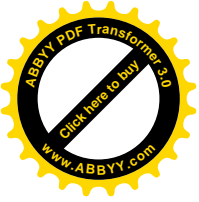
Katalogumuza aldığımız eserler, kap formları ve bezemeleri açısından dikkat çekicidir ve Anadolu'daki diğer örnekler daha iyi bilindiği takdirde geniş bir karşılaştırma olanağı ortaya çıkabilecektir.

Beklentimiz, bu kaplar arasında, 19.yüzyıldan itibaren oluşan bir kent olan Mersin'i oluşturan kültürel kimliklere ait eserlere de rastlayabilmektir. Mersin kenti, göçlerle oluşan bir kenttir: Anadolu'nun çeşitli yerlerinden, Girit'ten, Balkanlardan, Suriye'den ve pek çok yerden göç almıştır ve almaya devam etmektedir. Aynı şekilde Yörük – Türkmen kültürü de bu bölgenin en önemli özelliğidir. Bu iki farklı kültür çevresinin mutfak kültürüne ait ürünlerinin biçim ve bezemeler açısından farklı olacağını, bunun yansımalarını da günlük kullanım kaplarında bulabileceğimizi umuyorduk. Ancak Mersin müzelerinde bulunan örnekler yöresel kültürü yansıtmaktan uzaktır. Günlük yaşamda kullanılan kap kacakların aynı işleve sahip olsalar bile nasıl farklı formlara sahip olabileceklerini Kayaoğlu'nun bakırla ilgili çalışmalarında görebilmekteyiz¹⁹.

Mersin'de bir Etnografya Müzesi yoktur. Ancak Mersin Müzesi'nin bir seksiyonu bu amaç için ayrılmış, bu seksiyonda sergilenemeyen eserler ise Atatürk Evi'nde çeşitli bölümlerde izleyiciye sunulmuştur. Etnografya müzeleri aslında sanat tarihi araştırmaları için de oldukça önemlidir. Bu müzelerde sergilenen halı, kilim, ahşap eserler, maden sanatı ürünleri vd., el sanatları hakkında çalışanlar için vazgeçilmez birer çalışma alanı oluşturmaktadır. Ancak bu müzelerin nasıl düzenlenmeleri gerektiği sorusunun gündeme getirilmesi gerektiğine inanıyorum. Müzelerimizin birer seksiyonu "etnografya" adı altında el sanatları ürünlerine ayrılmaktadır. Ancak nedense, bu bölümlerin tümünde belirli bir şemanın olması isteniyor gibidir. Bu da izleyici açısından tüm Etnografya seksiyonlarının birbirinin aynısıymış izlenimi edinilmesine yol açmaktadır. Mersin örneğinde olduğu gibi, yeni kurulan müzelere, diğer müzelerden eser aktarımı yapılmakta ve bu müzelerin koleksiyonların oluşmasında bir çekirdek olması beklenmektedir.

---

¹⁹ Kayaoğlu, İ.G. 1984., "Bakır Kap Yapım Teknikleri", *Folklor ve Etnografya Araştırmaları 1984*, İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları, 215 – 239 (İngilizce 240).

Mersin Müzelerinde Bulunan Bir Grup Bakır Eser

Tapan'ın makalesi bu konuda önemli bilgiler sunmaktadır. “Çok çeşitli tarihlerde satın alma yoluyla müzelere giren eserler; bu bölümde sergilenen eserler, hemen Türkiye müzelerinde birbirine şaşılacak bir benzerlik göstermekte”dir²⁰.

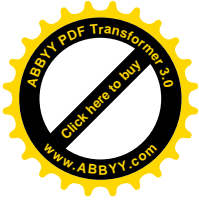
“Bütün bu malzemenin ne derecede otantik olduğu, yakın – uzak, bölge kültürünü ne derecede yansıttığı tartışmaya değer. Bir başka derleme sistemi de, büyük müzelerdeki envanter defterlerine baktığımız zaman gördüğümüz, bir kısım fazla eşyanın kurulmakta olan etnoğrafik nitelikteki bölge müzelerine gönderilmesidir”²¹.

Mersin’de bir etnografya müzesi açılması gerektiğine inanıyoruz. Kent içinden ve kentin yakın - uzak çevresinden toplanacak eserlerin daimi ve geçici sürelerle sergilenebileceği müze binasının yeterli genişlikte olması gereklidir. Böylesi bir müzede çalışacak kadroların oluşturulması, kütüphane, fotoğraf atölyesi, arşiv, ulaşım araçları, bilgisayar donanımları da unutulmamalıdır. Bugün iki müzeye ait olan eserler böylece tek çatı altında toplanabilir ve var olan eserler “yeni” müzenin çekirdeğini oluşturabilir.

---

²⁰ Tapan, N. 1984., “Müzelerin Etnoğrafik Çalışmaları ve Kurulacak Bir Etnoğrafya Müzesi İçin Düşünceler”, *Folklor ve Etnoğrafya Araştırmaları 1984*, İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları, 549.

²¹ Tapan 1984, *agm.*, 549.

Candan Ülkü

ÇİZELGE I : BAKIR ESERLERİN SÜSLEMELERİNDE
KULLANILAN KOMPOZİSYON TÜRLERİ

EŞYA		KOMPOZİSYON				
		KABARTMA	ÇİZGİ			
Adı	Envanter No:	Eş Birimlerin Tekrarı	Merkezi	Paralel Çizgiler	Eş Birimlerin Tekrarı	Farklı Birimlerin Tekrarı
Cezve-1	80.90.3	+				
Lenger-9	81.13.6			+		+
Lenger-10	81.13.7			+		+
Lenger-12	81.17.1	+				
Tepsi-1	92.9.45			+		
Tas-4	81.13.13	+				
Tas-5	81.17.8					
Tas-6	90.22.6			+	+	+
Kapaklı Sahan-2	92.12.25		+	+		+
Sini-3	92.12.20		+			+

Mersin Müzelerinde Bulunan Bir Grup Bakır Eser

ÇİZELGE II : MERSİN MÜZELERİNDEKİ 10 BAKIR ESERDE RASTLANILAN SÜSLEME ÖGELERİ

EŞYA		SÜSLEME														
		Bitkisel							Vazo	Rozet/ Madalyon	Figürlü	Geometri k	Çizgisel	Yazı	Kartuş	Diğer
Adı	Envanter No:	Stilize	Lale	Nar	Gonca	Ağaç	Yaprak	Çiçek								
Cezve	80.90.3															*
Lenger	81.13.6		+					+		+						
Lenger	81.13.7		+			+				+						
Lenger	81.17.1															*
Tepsi	92.9.45													+	+	
Tas	81.13.13															*
Tas	81.17.8															
Tas	90.22.6	+									+	+	+	+	+	
Kap. Sahan	92.12.25	+									+					
Sini	92.12.20	+	+						+	+		+	+	+		

*: Kabartma

